

Kryždirbystės tradicija ŽEMAITIJOJE

Antanas KALVAITIS

Šiomet pažymime 20 metų sukaktį, kaip UNESCO 2001 m. gyvybingą, senąsias tradicijas tęsiančią Lietuvos kryždirbystę įrašė į Reprezentatyvų žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą. Kryždirbystės ir jos simbolikos Lietuvoje tradicija yra įtraukta ir į Lietuvos Nematerialaus kultūros paveldo sąvadą <http://savadas.lnkc.lt/kryzdirbyste.html>.

Tautodailės tyrinėtoja Elena Matulionienė yra pažymėjusi, kad nepaisant įvairių draudimų, istorinių kataklizmų jau daugiau negu 400 metų gyvuojanti lietuviška kryždirbystė neturi analogų pasaulyje dėl savo unikalios simbolikos, raiškos, nenutrūkstamos tradicijos. Visame pasaulyje kryžius yra kančios ir tikėjimo simbolis, o Lietuvoje – ne tik dvasingumo, bet ir lietuviybės, kovos už laisvę išraiška.

Lietuvos Nematerialaus kultūros paveldo sąvade paskelbtame dr. Alės Počiulpaitės straipsnyje rašoma, kad „*Mediniai kryžiai, koplytėlės, pilnos išraiškingų skulptūrų, nuo seno yra neatskiriami Lietuvos peizažo dalis. XIX a. jų būta kone kiekvienoje sodyboje, pakelėse, laukuose, kaimuose, net miškuose, nekaltant apie kapines ir bažnyčių šventorius. Jų skaičius, įvairovė, meniškumas leido nesunkiai atsekti etnografinės Lietuvos ribas. Laikas juos išretino, tačiau sunaikinti nepajėgė.*

Kryžių statymo paprotys prasidėjo su krikščionybės atėjimu į Lietuvą ir vystėsi, įliedamas į meninę statinio sąrangą ikikrikščioniškosios kultūros elementus bei savitai interpretuotus krikščioniškosios sakralinės dailės stilius. [...] Statydamas kryžių, koplytėlę bei užpildydamas ją šventųjų skulptūrėlėmis, žmogus prašo, dėkoja, meldžiasi, įamžina mirusiųjų atminimą. Tuo pasireiškia kryždirbystės tradicijų (ne tik pačių paminklų, bet ir papročių, apeigų) gyvybingumas [...]. Kiekviename etnografiniame regione kryždirbys-

tės tradicijos turi savus bruožus bei formų atmainas.“

Pasak A. Počiulpaitės, Žemaitija išsiskiria koplytstulpių įvairove, koplytėlėmis ant žemės.

Fizikas ir etnografas, visuomenės ir kultūros veikėjas, kelių knygų, tarp jų ir „Žemaičių kryžiai ir koplytėlės“ (Čikaga, 1965) autorius Ignas Končius (1886–1975), pats XX a. pirmaisiais dešimtmečiais važinėjęs Žemaitijos keliais, fiksavęs ir aprašinęs čia buvusius kryžius, yra pažymėjęs, kad šiame krašte jų buvo itin daug. Knygoje „Žemaičio šnekos“ (I dalis, Londonas, 1961) jis, rašydamas apie kryžių ir koplytelių šventinimą Žemaitijoje, pažymi, kad žemaičiai visada kviečia kunigą juos pašventinti. Kol kryžius nepašventintas, jis būdavo aprištas vainiku, kad ir nupintu iš paprastų eglišakių. Kryžiaus pašventinimas – didelės šeimos iškilmės, į kurias yra pakviečiami kaimynai ir giminės. Ta proga net ir puotaujama. Kryžių ar koplytėlę suremontavus, atnaujinus, ją iš naujo pašventindavo. Visos šventųjų, angelų skulptūros taip pat turėdavo būti pašventintos. Jei ką nors koplytėlėje, skulptūrosje pakeisdavo, iš naujo pašventindavo. Koplytėlėms, koplytstulpiams, bažnyčioms skirtos ir skulptūrėlės atskirai būdavo šventinamos.

Kai kryžių ar koplytėlę pašventindavo, vainiką nuimdavo. Buvo priimta sakyti, kad aplinka apie juos po pašventinimo priklauso šventajam, o ne tos žemės savininkui. Žemaičiai tikėdavo, kad koplytėlėje esanti Šv. Agotos skulptūrėlė saugo sodybą nuo gaisro, šv. Antanas – nuo vagių bei ligų, šv. Rokas globoja pakeleivingą, šv. Jurgis – gyvulius ir nuskriaustuosius, šv. Zidorius (Izidorius) aprūpina laukus dieviškąja palaima, Šventoji Šeima sodyboje gyvenančiai šeimai atneša ramybę ir t. t.

Laikui einant kryžių ir koplytelių Žemaitijos pakelėse ėmė mažėti. I. Končius minėtoje knygoje apie kryžių ir koplytelių šventinimą nurodo, kad „per 380 km Žemaitijos pakeliais per 20 metų (1912–1932) liko 57 nuošimčiai (procentai), naujų sodybų sukurta tik 8, atseit, pastatyta ten, kur anksčiau nebuvo nei kryžiaus, nei koplytėlės.

Pasak I. Končiaus, žemaičiai sunykusius kryžius-koplytėles stengiasi atstatyti, kad šventinta vieta neliktų tuščia, nes jei ji bus pamiršta, gali susilaukti keršto už tai, kad senąsias Dievo garbinimo tradicijas pamirštai. Buvo manoma, kad tai, kas senoviška, tas šventa, ypač kai kalbama apie šventenybes.

Jei analizuosime kryžių, koplytelių jų statymo

intencijas Žemaitijoje ir kituose Lietuvos etnografiniuose regionuose, tai skirtumų praktiškai nerasime.

Vienas iš anksčiausiai apie kryžių statymo paprotį Žemaitijoje rašė iš Kelmės rajono kilęs kunigas ir etnografas Liudvikas Adomas A. Jucevičius (1813–1846). Jis yra pažymėjęs, kad „*visa Žemaičių žemė, iš pažiūros imant, kelevio akiai teikia kuo gražiausių vaizdų: visur pakelėj dideli, gražiai išstatyti sodžiai, prie kiekvienų namų, lygiai pono, lygiai prasto žmogelio, yra darželis bei sodelis ir stovi medinis kryžius, tikėjimo vėliava, to krašto žmonių dievobaimingumo ženklas. Kryžius paprastai stovi gale trobos, figūra (krucifiksas arba Nukryžiuotojo statulėlė kryžiuje arba koplytėlėje) į langus; tatai mūsų sodžiaus žmonėms akivaizdžiai primena, jog visus darbus, ir blogus ir gerus, visada regi Dievas... Pakelėse taip pat yra kryžių, bet daugiausia tinkasi (tenka) matyti dideli stulpai su spintute nameliu (koplytėle) viršuje, o toje spintutėje stovi statulėlė – šventasis Jonas Krikštytojas, Žemaičių (dabar Telšių) vyskupijos globėjas. [...] Kryžių palei kelią [buvo] taip tanku, jog nuo vieno ligi kito vos kelios dešimtys žingsnių. Teisingai tą šalį (Lietuvą) galima pavadinti kryžių ir kunigų kraštu...“ Žemaitijoje seniau buvusią kryžių gausą yra akcentavę ir nemažai kitų tyrinėtojų.*

Kokia situacija šiandien?

Šiandie kliaudami po Žemaitiją, kaip ir XX a. pirmoje pusėje, kad ir rečiau, tačiau prie dažno dar išlikusio vienkiemio, beveik visose gyvenvietėse, daugelio žmonių sodybose, ką jau bekalbėti apie bažnyčių šventorius, vietas, kurios gyventojams svarbios dėl čia įvykusių tragedijų, prie dažnoje pakelėje matome stovinčius dažniausiai medinius kryžius, koplytstulpius bei stogastulpius ir akmenų, mūro bei medines koplytėles. Pasitaiko, kad nedidelės koplytėlės įkeltos ir į medžius. Koplytėlėse esančios šventųjų skulptūrėlės, kaip ir anksčiau, dažnai dažytos atskiriems jų siužetams tradiciškai priskiriamomis simbolinėmis spalvomis, kplytėlėse kai kurios šventųjų moterų, padabintos dar ir įvairiaspalviais šilkiniais kaspinais, karoliais, kitais papuošimais, gėlių vainikais.

Laikui einant seniau pastatytus, jau sunykusius, sunaikintus kryžius, keičia dabar kuriančių liaudies meistrų padaryti kryžiai. Tai būdinga ir kitiems kryždirbystės objektams (koplytstulpiams, skulptūrėlėms). Naujai sukurti kryžiai dažniausiai labiau de-

2015 m. Lietuvos nacionalinio kultūros centro išleistas knygos „Kryždirbystė Žemaitijoje“ viršelis

koruoti, negu buvę anksčiau. Populiareja Žemaitijoje sodybose statyti ne kryžius, o dideles, iki vieno metro ir aukštesnes, šventųjų skulptūras, ypač Rūpintojėlių. Vis daugiau ir daugiau iš medžio išdrožtų monumentalų skulptūrų-antkapinių paminklų gali pamatyti kapinėse. O kur dar šių dienų kalvių sumeistrautos metalinės kryžių viršūnės, saulutės.

Pastebimai keičiasi Žemaitijos pakelių vaizdas. Jis jau nebepanašus į tą, kurį matė XX a. pirmaisiais dešimtmečiais po šį kraštą keliavęs, kryžius fiksavęs, aprašinėjęs jau minėtas etnografas Ignas Končius. Šiandien čia dažniau statomi ne kryžiai, o iš medžio išdrožtos informacinės rodyklės ir stogastulpiai.

Pastaraisiais dešimtmečiais vis giliau šaknis įleidžia tradicija įvairiais liaudies meistrų sukurtais medžio dirbiniais puošti pakelėse veikiančių kavinų, viešbučių, girininkijų, švietimo bei daugelio kitų įstaigų prieigas, poilsavietas. Tokių dirbinių itin gausu svečius priimančiose kaimo turizmo, o ypač pačių liaudies meistrų sodybose. Laikui einant jos tampa savotiškais medžių skulptūrų parkais, muziejais po atviru dangumi. Tai mažai ką bendro turi su senąja kryždirbyste, nors tarp tų skulptūrų, stogastulpių pasitaiko ir religinio turinio objektų. Šiam procesui pradžią davė XX a. 8 dešimtmečio pradžioje Lietuvoje pradėtos rengti medžio drožėjų ir kalvių kūrybinės stovyklos, kurių metu buvo sukurti pirmieji skulptūrų ansambliai (Ablinga, Raganų kalnas Juodkrantėje ir kt.).

(Nukelta į 28 p.)

Nepaisant minėtos medžio drožybos tendencijos, dažnai garbingiausioje kaimo vietoje, įprasminant tos gyvenvietės istoriją, čia gyvenusius žmones, įvairius jubiliejus, tarp jų ir Lietuvos nepriklausomybės, Žemaitijos krikšto, statomi išlankūs, ornamentais papuošti vietos meistrų sukurti kryžiai. Savo grožiu, didybe jų nenustelbia ir beveik visose didesnėse gyvenvietėse pastatyti Lietuvos nepriklausomybę, tremtinių, kovų už laisvę metu žuvusių žmonių atminimą įamžinantys paminklai, kurie tradiciškai dažniausiai kuriami iš akmenų, nors nemažai jų padaryta ir iš medžio.

Žemaitis viešumoje prie malonybių nelinkęs. Jis kiek grubokas, tiesmukas. Tradiciškai įsivaizduojame, kad ir jo kuriami darbai, ypač drožiami iš medžio, turėtų būti kiek grubesni, mažiau dekoruoti, negu sukurti kitų Lietuvos regionų meistrų. Tačiau tas tradicinis kryžius, be jokių papuošimų, suręstas tik iš dviejų apdirbtų medžio luitų, su Dievo muka ant kryžmos – dažniausiai jau praeitis.

Nereikia būti dideliu dailės specialistu, kad pamatytum, jog laikui einant Lietuvos etnografiniuose regionuose mažėja ir kryždirbystės skirtumų. Neturi Žemaitija iškilus aukštaičių liaudies meistro Vinco Svirskio (1835–1916), bet daugelį jo kūrybos bruožų jau yra perėmę ne tik aukštaičių krašto, bet ir Žemaitijos, Suvalkijos, Dzūkijos liaudies meistrai. Respublikinėse liaudies meno parodose šiandien jau pagal čia eksponuojamas skulptūreles, kitus kryždirbystei priskiriamus kūrinius sunku išskirti, koks meistras kuriam regionui atstovauja, nebent gerai būtum susipažinęs su vieno ar kito liaudies meistro kūrybos braižu. Tad sakyti, jog šiandien kryždirbystės tradicija Žemaitijoje labai skiriasi nuo to, kas dabar būdinga kitų Lietuvos etnografinių regionų šios srities tautodailei, nėra pagrindo. Vis dar, ko gero, kaip yra pažymėjusi A.Počiulpaitė, galime teigti, kad Žemaitijoje kryžių ir koplytėlių statoma daugiau. Vis dar šiame krašte galima pamatyti ir savitų, kituose Lietuvos regionuose ne taip dažnai matomų metalinių kryžių viršūnių ir saulučių.

Po 1972-ųjų, kai buvo sukurtas Ablingos medžio skulptūrų ansamblis, Žemaitijoje, kaip ir kituose Lietuvos regionuose, kasmet vis daugiau matome didesnių ir mažesnių pasaulietinio turinio liaudies paminklų, specialistų vadinamų liaudies monumen-

talistikos objektais. Jie statomi įvairiose memorialinėse ir kitose istoriniais įvykiais pažymėtose vietose, parkuose ir kt. Šie objektai, kaip ir tais 1972-aisiais, dažniausiai sukuriami į plenerus, kūrybines stovyklas susirinkus liaudies meistrams. Tokių skulptūrų kompleksą turime Simono Daukanto gimtinės sodyboje Kalviuose (Skuodo r.), Skuodo Jaunimo parke, Užvenčio dvaro sodyboje, kurioje yra gyvenusi rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana (1877–1930), Lietuvos nepriklausomybės akto signataras Jonas Smilgevičius (1870–1942), Kretingos dvaro sodybos parke ir daugelyje kitų vietų. Tokių paminklų sukuriama liaudies meistrams dirbant ir atskirai.

2019 m. Lietuvos istorijos instituto Etnologijos ir antropologijos skyriaus moksliniai darbuotojai vykdė Etninės kultūros globos tarybos inicijuotą tyrimą „Lietuvos medžio drožybos ansamblių klasifikacija ir plėtros bei globos perspektyvos“, skirtą Lietuvos tautodailės medžio drožybos meninių objektų (paminklinių skulptūrų, skulptūrinių stogastulpių / koplytstulpių, stovylų, koplytėlių, skulptūrinių suolelių, kitų dekoratyvinių lauko artefaktų) ansambliams, kompleksams, grupėms, takams ar keliams viešose gyvenviečių ar memorialinių vietovių bei rekreacijos erdvėse, tyrinėti.

Tyrimo ataskaitoje pažymėta, kad „*Lietuvos kultūra išsiskiria milžiniška tautodailės medžio drožybos skulptūrų ir kryždirbystės ansamblių gausa ir įvairove, kuri toli gražu nėra tolygiai paplitusi šalyje. Tas pats pasakytina ir apie dar didesnę juos sudarančių medžio drožybos objektų skaičių ir beveik trečdaliu mažesnę juos sukūrusių autorių kiekį. Paaiškėjo, kad per „47 jų intensyvaus statymo metus (nuo 1972 iki 2019 m.) šalyje iškilo 177 tokie ansambliai, kuriuose stovi 1851 objektai, sukurti 1 145 autorių.“*

Seniausi iki šių dienų išlikę medžio drožybos ansambliai buvo įkurti Vakarų Lietuvoje, tarp jų jau minėtas stovyklų / skulptūrų ansamblis „Ablinga“ Žemaitijoje (Ablingos k., Endriejavo apyl., Klaipėdosr. (1972 m.) bei „Krikštų bei prierpsčių skulptūrų parkas“, Usėnų k., Usėnų sen., Šilutės r. (1976 m.) ir kiek vėliau iškilęs skulptūrinių stogastulpių ansamblis „Darbas. Pergalė. Taika“ Tauragės m. Jūros upės krantinė (1976 m.) buvo itin reikšmingi savo drąsa sovietmečiu atgavinti stogastulpių (kryždirbystės) tradiciją, tik susiejant ją su ideologiškai priimtina, aktualia nereligine tematika. [...]

Iš ataskaitos matyti, kad savo menine verte išsiskiriančių medžio drožybos ansamblių gausa Žemaitija iš kitų Lietuvos regionų neišsiskiria. Pačioje Žemaitijoje tokių ansamblių, kompleksų daugiausiai užfiksuota Kretingos r. (11), Tauragės r. (5) savivaldybėse. Telšių rajone jų buvo 4, Klaipėdos, Akmenės rajonuose – po 3, Raseinių, Plungės, Šilutės, Skuodo rajonuose, Palangos mieste – po 2, Šiaulių, Kelmės, Jurbarko, Šilalės rajonuose – po 1.

Suskaičiavus, kiek medžio drožėjų kūrė minėtus skulptūrų ansamblius, paaiškėjo, kad iš minėtu laikotarpiu juos kūrusių 1 145 tautodailininkų daugiausiai jų gyveno šiose savivaldybėse: Kauno r. (63 autoriai), Pasvalio r. (59 aut.), Alytaus m. (58 aut.), Kėdainių r. (57 aut.), Šiaulių r. (53 aut.), Druskininkų (51 aut.), Neringos (48 aut.), Rokiškio r. (41 aut.), Kretingos r. (40 aut.), Anykščių r. (37 aut.), Tauragės r. (37), Kauno m. (35 aut.), Pakruojo r. (34 aut.), Varėnos r. (33 aut.), Klaipėdos r. (31 aut.), Trakų r. (30 aut.), Šakių r. (28), Birštono (26 aut.). Akivaizdu, kad ir šiuo požiūriu Žemaitija nedominuoja. Koks skaičius tautodailininkų, kūrusių minėtus skulptūrų kompleksus, dalyvavo iš kitų Žemaitijos rajonų? Duomenis randame toje pačioje ataskaitoje: Skuodor. (20), Raseinių r. (19), Šilutės r. (18), Akmenės r. (8), Plungės r. (8), Telšių r. (7), Palangos m. (5), Kelmės r. (5), Jurbarko r. (5), Šilalės r. (2).

Minėtuose medžio drožybos ansambliuose – 1851 objektai. Daugiausiai jų yra sukūrę šių savivaldybių tautodailininkai: Kėdainių r. (92 vnt.), Neringos (90 vnt.), Pakruojo r. (81 vnt.), Pasvalio r. (79 vnt.), Kauno r. (77 vnt.), Rokiškio r. (76 vnt.), Alytaus r. (73 vnt.), Širvintų r. (73 vnt.), Kretingos r. (72 vnt.), Raseinių r. (67 vnt.), Tauragės r. (65 vnt.) Klaipėdos r. (64 vnt.), Šiaulių r. (53 vnt.), Varėnos r. (52 vnt.), Trakų r. (46 vnt.), Akmenės r. (46 vnt.), Vilniaus r. (44 vnt.), Lazdijų r. (40 vnt.). Čia nepaminėtų Žemaitijos savivaldybių medžių drožėjai tokių kompleksų objektų buvo sukūrę atitinkamai: Plungės r. (29), Skuodo r. (22), Šilutės r. (19), Telšių r. (18), Palangos m., Šilalės r. (4), Jurbarko r. (6), Kelmės r. (7).

Tyrimo dalyviai pažymi, kad sudėjus visų analizės parametrų duomenis nustatyta, kokie patys reikšmingiausi medžio drožybos kompleksai yra iškilę kiekvienoje šalies savivaldybėje. Žemaitijos teritorijoje buvo išskirti šie ansambliai: Akmenės r. – „Akmenės gamtos ir kultūros parkas“ (2001 m.);

Jurbarko r. – „Mitologinių skulptūrų ansamblis Išlestakių kaime“ (2018 m.); Kelmės r. – „Užvenčio legendos“ ir koplytėlė Užvenčio dvaro malūno parke (nuo 2008 m.); Klaipėdos r. – Ablingos memorialas (1972 m.); Kretingos r. – Astronominis kalendorius su Saulės laikrodžiu Kretingos dvaro parke (2002 m.); Palangos m. – „Žemaičių alka“, Šventojoje (1988 m.); Plungės r. – Medžio skulptūrų muziejus buvusios „Minijos“ liaudies kūrybos gaminių įmonės kieme (apie 1984 m.); Raseinių r. – „Švč. Mergelės Marijos Rožinio slėpinių kelias“ prie kelio Raseiniai–Šiluva (2003, 2008, 2011–2012, 2017–2018 m.); Skuodo r. – Skuodo parko tako ruožas „Sveikatos takas“ (1987 m.); Šiaulių r. – Naisių „Baltų dievų skulptūrų muziejus“ (2011–2012 m.); Šilalės r. – Norberto Vėliaus ir Lauryno Roko Ivinskio istorinis, etnokultūrinis pažintinis šimtmečio kelias Laukuvos sen. (2016–2018.); Šilutės r. – Usėnų k. Krikštų bei prieverpsčių skulptūrų parkas (1976 m.); Tauragės r. – Tauragės skulptūrinių stogastulpių ansamblis „Darbas. Pergalė. Taika“ (1976 m.); Telšių r. – Nevarėnų medžio skulptūrų ansamblis „Prakalbintas medis“ (2003 m.).

Kas iš dievdirbių, kryždirbių nuo seno labiausiai garsina Žemaitiją? Prieš atsakant į šį klausimą reikia pasakyti, kad daugelio senųjų (XVIII–XIX a. kūrusių medžio drožėjų, kalvių, kurių darbus yra pavykę išsaugoti (daugiausiai jų muziejuose) kalvių pavardžių jau nėra žinoma. Tarp žymiausių senųjų Žemaitijos kryždirbių, dievdirbių minimas iš Kelmės rajono kilęs Juozas Liaudanskis (1904–1989), Klaipėdos rajone kūrę medžio drožėjai Juozas Laurinkus (1909–1978), Juozas Lukauskas (1906–1999), Vytautas Majoras (1930–2006), Dominikas Rameika (1864–1941), Jeronimas Rumša (apie 1863–1911), Kretingos krašto liaudies meistrai Adomas Einikis, Gliožeris (XIX a. pab.), Antanas Klanius-Klanevičius (1830–1920), Jonas Kniūkšta (mirė 1935 m.), Jonas Orvidas (1875–1939), Juozas Paulauskas (1860–1945), Anicetas Puškorius (1911–1994), Mažeikių krašto senąją kryždirbystę reprezentuojantis Steponas Gailevičius (1815–1885), Jonas Glodenis, Kazimieras Mockus (1870–1944), Plungės krašto meistrai Kazys Barzdys (1867–1957) ir Stanislovas Riauba (1904–1982). Skuodo rajone tarp kryždirbystės

(Nukelta į 30 p.)

meistrų minimas Antanas Milašius, Ignas Audiejus (1888–1925), Šiaulių rajone – Kazys Bimba, Antanas Raudonis (1871–1939), Antanas Rimavičius (1865–1933), Gaudentas Rimdeikis (1871–1945), Šilalės rajone – Pranas Karbauskas (1888–1944), Bonifacas Norvaiša (1841–1913), Juozapas Stankus (1840–1921) ir jo sūnus Juozapas Stankus (g. 1902 m.). Žymiausių Telšių krašto senųjų kryždirbystės meistrų būryje – Augustinas Potockis (1852–1945), Vaišnoris (XIX a. antra pusė), Jonas Ignotas (1921–1997), Adomas Kvasas (g. 1924), Jonas Paulauskas (g. 1912). Tauragė kraštą savo kūrniais puošė Pranas Šaulys (1907–2001), Pranas Kundrotas (1922–1998), Andrius Martinaitis (1921–1995), Petras Skrodenis (1911–1997), XIX a. Puželių kaime gyvenęs Stasys Petraitis, to paties laikotarpio Prišmantų kaimo meistras Sirtautas (Cirtautas) (XIX a.), XIX a. pab.–XX a. pr. Kaupių kaimo dievdirbys Kuišys. Tuo laikotarpiu Pašaltuonio dvaro kalvėje dirbęs Jurgis Steponaitis stebino savo kalvystės dirbiniais

Tarp žymiausių Žemaitijos krašto kryždirbystės meistrų yra ir Motiejus Butvila (m. 1910), Antanas Damulis (g. 1900), Jokūbas Daubys (m. 1890), Jokūbas Daukšys (m. 1890), Pranas Dužinskas, Juozas Dzidaveckis, Jonas Gečys (m. apie 1923), A. Gentvilas, Jūdpauparis Glodenis, Antanas Juzumas-Ainingis, Jonas Kairys (m. 1936), Kazimieras Luodužas (m. apie 1914), Pranas Perminas (1864–1937), Kazimieras Piaulokas (apie 1870–1938), Antanas Skrinskis (1870–apie 1925), V. Uogelė (1894–1934), Jonas Valius (1852–1918, Kazys Varnelis (1871–1945) ir dešimtys kitų dievdirbių.

Sakraliosios architektūros paminklus (kryžius, koplytėles, koplytstulpius) kuria žmonės, gerai įvaldę medžio apdirbimo, drožybos, skulptūros kūrimo, o dažnai – ir kalvystės amatus. Jei kuris nors meistras, pvz., neužsiima kalvyste, jis į talką kviečiasi šios srities specialistą. Koplytėlę, koplytstulpį dažniausiai sudaro apdirbtos medžio forma, Kristaus, Švč. Mergelės Marijos Marijos ar kito šventojo skulptūrėlė ir metalinė saulutė viršūnėje. Įvairiausiai ornamentais, simobliais papuoštos metalinės kryžių viršūnės, saulutės puošia ir sakralinės paskirties statinius, šventorių vartus ir kt. objektus.

Šventųjų skulptūrėlių siužetai įvairūs. Žemaitijoje dažniausiai sutinkamos Rūpintojėlio, Pietos,

Marijos Maloningosios, Marijos Skausmingosios (Sopolingosios) Dievo Motinos, Švč. Mergelės Marijos Nepakalto prasidėjimo, panelės Švenčiausios su kūdikėliu Kristumi, Nazariečio, Kristaus, nešančio kryžių, Nukryžiuotojo, šv. Florijono, Šv. Kazimiero, šv. Onos, šv. Agotos, šv. Barboros, šv. Izidoriaus, Šv. Antano, šv. Kazimiero, šv. Jono Nepomuko, šv. Jurgio, šv. Roko, šv. Izidoriaus, šv. Mykolo arkangelo, šv. Rapolo arkangelo, angelų ir kai kurių kitų šventųjų skulptūrėlės. Nuo seno jas gali atpažinti pagal tik šioms skulptūroms priskiriamą aprangą, laikyseną, atributus, kurie simbolizuoja šių šventųjų gyvenimo istorijas. Skulptūrėlės dažomos kiekvienai jų, atskiroms jų dalims, apdarams priskiriamomis simbolinėmis spalvomis.

Daugelis Žemaitijos krašto liaudies meistrų žino krašto dievdirbystės tradicijas, puoselėja jas ir tikisi, kad čia jos bus išsaugotos ilgam.

Žinome, kad dažnai ko nors pertekę, mažiau vertini tai, ką turi. Stebint tai, kas kryždirbystės srityje, ypač kuriant metalines kryžių viršūnes, saulutes, Žemaitijoje vyksta paskutiniaisiais dešimtmečiais, tenka pažymėti, kad tai, kas sukurta mūsų tėvų ir protėvių, reikėtų labiau branginti ir labiau saugoti krašto kryždirbystės išskirtinius bruožus.

Straipsnių, leidinių, kuriuose plačiai analizuojama kryždirbystė Lietuvoje, pasirinkimas šiandien nemažas. Daug naujų faktų apie Žemaitijos kryždirbystę pateikta ir viename iš naujausių leidinių – 2015 m. Vilniuje išleistame mokslo straipsnių rinkinyje „Kryždirbystė Žemaitijoje“. Čia, kaip ir daugelyje kitų leidinių akcentuojama, kad kryždirbystės tradicija – gyvoji grandis, sujungianti praeitį, dabartį ir ateitį.

Šiandien nusilenkti turėtume žemaičiui dailininkui Česlovui Kontrimui (1902–1989), kurio knyga „Lietuvos geležiniai kryžiai“ išspausdinta 1991 m. (leidinį spaudai parengė Antanas Stravinskas, išleido leidykla „Mintis“). Knygoje publikuojami autentiški paties dailininko Č. Kontrimo ir jo mokinių piešiniai – iš viso čia paskelbta beveik 400 bažnyčių, koplyčių, koplytėlių ir memorialinio pobūdžio paminklų (stogastulpių, koplytėlių, kryžių) geležinių viršūnių piešinių. Išspausdinti ir straipsniai apie kryždirbystę, tarp jų, p. 17–20, – ir etnokultūros tyrinėtojo Antano Stravinsko (197–2007) straipsnis „Žemaitijos kryžiai“. Pravartu jį prisiminti. Straipsnį spausdiname šio žurnalo 31–33 puslapiuose.